

ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНИХ ОДИНИЦЬ

АЛЕКСАНДРОВА В.Г.

(Одеський нац. ун-т ім. І.І.Мечникова)

КОМПАРАТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕЛІПСИСУ І ПАРЦЕЛЯЦІЇ В АНГЛІЙСЬКОМУ РЕЧЕННІ

Linguocognitive characteristics of ellipsis and parcelling are analyzed, integral and differential parameters of ellipsis and parcelling in the English sentence are considered, syncretic character of these two syntactic phenomena, which contribute to the harmonization of the structure, semantics and function of the sentence, is described.

Key words: *ellipsis, parcelling, cognitive dissonance, cognitive consonance.*

Орієнтація сучасної лінгвістичної науки на антропоцентричне дослідження мови сприяє розвитку в синтаксичних студіях аналітичних тенденцій, які на думку А.П. Загнітка [Загнітко 2001, с. 84], проявляються там, де синтаксична форма складається з декількох компонентів і де порушується цілісність реченнєвої структури. Одним із поширених проявів внутрішньореченнєвого аналітизму виступає **об'єкт** цього дослідження: синкретично модифіковані конструкції в їх крайніх виявах – еліпсису і парцеляції. **Предмет** дослідження – структурно-семантичне порівняння еліпсису і парцеляції.

Сутність еліпсису полягає в матеріальній невираженості окремих членів речення, у “пропуску одного (кількох) із членів синтаксичної конструкції, стійкого словосполучення, слова, що легко домислюється, відновлюється в контексті або ситуації мовлення” [УМЕ 2000, с. 157]. Опушення – це логіко-семантична операція, спрямована на спрощення матеріального аранжування думки, що в кінцевому рахунку відбиває прагненням мовної особистості до гармонізації своїх висловлень. Оскільки воно характерне й для інших синтаксичних процесів, виникає необхідність порівняльного аналізу еліпсу (Ø) з іншим синтаксичним процесом – парцеляцією, що й складає **мету** цієї статті.

Як результат процесу стиснення (компресії) певних смисловантажених елементів висловлення, еліпсис, відіграє важливу роль у його конституюванні, а тому виявляється вельми продуктивним способом компактного представлення інформації. Парцеляція ж є способом мовного представлення єдиної реченнєвої структури кількома комунікативно самостійними одиницями [Пустовар 2006, с. 2; Селіванова 2006, с. 449; ЭБЭС, с. 369].

Синтаксична деривація є давно відомим лінгвістичній науці явищем, проте воно отримує сьогодні нове звучання у зв'язку з проблемою синтаксичної похідності, яка є феноменом того ж роду, що й словотвірна. Отож синтаксична деривація є трансформаційно зумовленою семантичною і формальною похідністю одних синтаксичних одиниць від інших [Золотова 2005, с. 28; Кибрик 2003, с. 113; Падучева 2007, с. 15] і визначається “як семантичний і формальний зв'язок базової синтаксичної одиниці, в ролі якої виступає речення, рідше – словосполучення, і одиниць того ж самого або нижчого рангу” [Городенська 1991, с. 3].

Когнітивно-семантична організація базової та похідної синтаксичної одиниці завжди спільна, бо обидві вони відображають одну й ту ж позамовну ситуацію, тоді як їх формально-граматична структура не є ідентичною, оскільки тут вступають у дію механізми спрощення, що зумовлені законами ергономіки мовленнєвої діяльності. Еліпсис є результатом дериваційного процесу – процесу спрощення – структури узуального речення, який відбувається на основі логіко-семантичної операції вилучення з нього певного конструктивного елемента. Очевидно, ця операція мотивується необхідністю компактного аранжування думки, що відбиває прагнення мовної особистості до гармонізації своїх повідомлень. Парцеляцію теж визначають як результат дії процесів синтаксичної деривації, при якому відокремлений елемент оформлюється самостійним реченням [Гак 2000, с. 775; Конюхова 1999, с. 7; Тестелець 2001, с. 134].

Лінгвокогнітивний алгоритм гармонізації висловлення до його прагматичної настанови є по суті способом перетворення когнітивного дисонансу – "зняття" з мовної одиниці невірної інформації, яке викликає комунікативні збої [Приходько 2008, с. 108], на когнітивний консонанс який є, на нашу думку, результатом вдумливого кодування інформації мовцем з урахуванням мовної компетенції та позамовної ерудиції адресата.

Таким чином, еліпсис є синтаксичним явищем, в якому певні значущі компоненти висловлення залишаються невербалізованими в тих межах, доти зберігається когнітивний консонанс – можливість його виведення із контексту або всього реченнєвого чи надфразового цілого. Якщо ж процес структурного спрощення висловлення починає балансувати на грані когнітивного дисонансу, еліпсис миттєво нейтралізується матеріально вираженими його субститутами.

Стосовно парцеляції можна говорити скоріше про когнітивний дисонанс, а точніше, про когнітивну ентропію – "міру відхилення системи від певного стану, що приймається за еталонний (оптимальний)" [Каныгин 1993, с. 75]. В даному випадку ентропія – це "недоінформованість", відхилення від якогось умовного еталону на фоні нестачі або недовикористання певного інформаційного ресурсу. Усвідомлюючи цей факт, мовець розпочинає процес відшкодування нестачі інформації, яка міститься у вже здійсненому ним висловленні. І робить він це в регресивний спосіб (навздогін), що також сприяє гармонізації повідомлення.

Еліпсис та парцеляція розглядаються у традиційних і новітніх лінгвістичних студіях як синтаксичні універсалії мовлення [Бабайцева 2000; Ванніков 1979; Селіванова 2006; Тестелець 2001 та ін.], при цьому парцеляція базується на **розділенні** цілісного речення (холоніму) на декілька ізольованих висловлень, що відокремлюються один від одного графічно і просодично, а еліпсис базується на операції **скорочення** структурно й семантично значущих компонентів речення в межах загальної тенденції до спрощення мовленнєвих повідомлень.

Спільною рисою еліптичних і парцельованих конструкцій є відсутність одного із головних членів, а відмінною – їхня синтаксична будова: парцельовані конструкції складаються із базової та відокремленої частин [Загнітко 2001, с. 401; Павленко 2004, с. 7], тобто з декількох парцельованих одиниць, у той час як еліпсис може виникати й у межах однієї синтаксичної структури – як у базовій, так і в парцельованій. У такий спосіб парцеляція і еліпсис співвідносяться між собою як два протилежні полюси синтаксичної деривації – як "експлікаційна" [Павленко 2004] та імплікаційна моделі аранжування мовлення.

Парцельоване речення становить собою двокомпонентну конструкцію, що

складається із автосемантичної базової та синсемантичної парцельованої частин. При цьому парцельована частина є переважно постпозитивним компонентом відносно базової частини (1) *Grandma had crinkly little laugh lines around the outside corners of her eyes because she laughed a lot. Ø Ø Like Mom. Ø Ø But not as loudly, thank goodness* /J.L. Nixon/, тоді як еліпсис рівною мірою може локалізуватися як у препозиції (3), так і в постпозиції (2) відносно базової конструкції. Пор.: (2) *If you don't want to tell me, don't Ø Ø* /R. Cook/; (3) *Are the rats in Cinders always boys, Dottie? – Ø Can't remember. Not always, I don't think* /C. Bingham/.

Адекватне розуміння смислового навантаження парцелята можливе за умови цілісного сприйняття всієї розчленованої конструкції, тобто лише за наявності базової частини: (4) *He stood silent for a second, mesmerized by her beauty. Ø Ø Her soft, freckled face. Ø Ø Her piercing green eyes* /E. Dreyer/. Значення еліпсису розкривається не тільки завдяки попередній конструкції (контекстуальний еліпсис – (5)), але й стає зрозумілим із певної комунікативної ситуації (ситуативний еліпсис – (6)). Пор.: (5) *She is being arbitrary. You both are Ø* /F. Kellerman/; (6) *How much Ø Ø Ø? – Ø Ø Two mil* /F. Kellerman/ (йдеться про виграш у лотерею).

Кількість еліптичних речень, як і кількість парцелятів необмежена. Пор.: - (7) *Where the hell are my evening shoes, Clifton? - Ø Ø Your evening shoes, Master Richard? – Yes, Clifton, my evening shoes. Ø Ø Brand new. Ø Ø And a pair of my walking shoes. Both Ø gone* /C. Bingham/.

Парцелюватися та еліптуватися можуть всі члени речення, однак парцелювання головних членів можливе лише за наявності їх граматичних дублікатів у базовій частині [Пустовар 2006, с. 31], як, наприклад, у (4).

Відрізняються за своєю квалітативною вагою парцельовані та еліпсовані компоненти тим, що до парцеляту потрапляють найбільш значущі кластери інформації, тоді як еліпсації піддаються ті, без яких речення може обійтися, не втрачаючи при цьому своєї інформативної повноти. Іншими відмінними рисами обох процесів є позиція, синтаксична будова і специфіка подання інформації з огляду на адресата. В останньому випадку йдеться про те, що з лінгвокогнітивної точки зору парцеляція – це спосіб виправлення дійсної чи уявної недоінформованості адресата [Пустовар 2006, с. 8], а еліпс – спосіб розвантаження реченнєвої матерії від конструктивно надлишкових елементів задля полегшення процесу сприйняття інформації адресатом.

При цьому еліпсис і парцеляція не протистоять одне одному, а, навпаки, функціонують у режимі взаємної підтримки – їх паралельне використання в одній і тій же синтаксичній одиниці (8, 9) є беззаперечним фактом мовленнєвої дійсності: (8) *Look what I've brought you, Mama. Ø Ø Ø A little booklet on Floka Day. Ø Ø Full of most charming photographs* /J. Stubbs/; (9) *Ajok stared at the sheet of paper. Ø Ø Official. Ø Ø Stamped* /M. Dobbs/.

У сучасному прогресивному світі люди все більше прагнуть до ергономічної, швидкої, лапідарної передачі думки. Цьому сприяють і синтаксичні явища сучасної англійської мови, які спрямовані на укомпактнення предикативних одиниць, що свідчить про тенденцію до зменшення їх матеріального об'єму при збереженні чи навіть збільшенні їх інформаційного об'єму. І еліпсис, і парцеляція в режимі синкретизації може взаємодіють, використовуються паралельно в межах одного й того ж речення: простого (4, 5, 6, 9) і складного (1, 2, 8). Якщо еліпсис – це пропуск, спрощення упаковки інформації, то парцеляція – це роз'єднання, а з точки зору

телеології використання інформації, реверсивне “досилання” нових кластерів інформації.

Все вищесказане дозволяє зробити певні **висновки**:

1. Еліпсис і парцеляція є загальними універсальними мовлення, пов’язаними з прагненням мовної особистості до гармонізації своїх висловлень з метою приведення їх форми-структури у відповідність до пропозиціонального змісту та прагматичних настанов. Еліпсис є усвідомленим опущенням певного елемента речення, парцеляція ж суть надолуження мовцем якогось ненавмисне пропущеного елемента. Обидва вони діють у рамках гармонізації структури, семантики та функції речення, прагнення до когнітивного консонансу та усунення дисонансу.

2. І еліпсис, і парцеляція – результати дій процесів синтаксичної деривації. Обидва процеси спрямовані на укомпактнення предикативних одиниць, взаємодіють один із одним і активно використовуються паралельно в межах одного й того ж речення. При цьому парцеляція базується на розділенні речення, а еліпсис – на скороченні.

Запропонований на інтегральні та диференційні ознаки еліпсису і парцеляції у сучасній англійській мові в *перспективі* може бути використаним для порівняння еліпсису із іншими близькими й спорідненими з ним явищами - асиндезацією, компресією, субституцією, редукцією тощо.

Література

- Бабайцева В.В.* Явление переходности в грамматике русского языка. – М.: Дрофа, 2000. – 640 с. *Ванников Ю.В.* Синтаксис речи и синтаксические особенности русской речи. – М.: Русский язык, 1979. – 296 с. *Гак В.Г.* Теоретическая грамматика французского языка. – М.: Добросвет, 2000. – 832 с. *Городенська К.Г.* Деривація синтаксичних одиниць. – К.: Наукова думка, 1991. – 192 с. *Загнітко А.П.* Теоретична граматика української мови: Синтаксис. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с. *Золотова Г.А.* Очерк функционального синтаксиса русского языка. – М.: КомКнига, 2005. – 352 с. *Каныгин Ю.М.* Основы когнитивного обществознания (Информационная теория социальных систем). – К.: УАИ, 1993. – 236 с. *Кибрик А.Е.* Константы и переменные языка. – СПб.: Алетейя, 2003. – 720 с. *Конюхова Л.І.* Явище парцеляції в мові сучасних засобів масової комунікації: Дис... канд. філол. наук: 10.02.01. – Львів, 1999. – 174 с. *Павленко Л.І.* Синтаксичні та функціонально-семантичні характеристики експлікаційних моделей в англійському розмовному мовленні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови”. – Харків, 2004. – 20 с. *Падучева Е.В.* О семантике синтаксиса: Материалы к трансформационной грамматике русского языка. – М.: КомКнига, 2007. – 296 с. *Приходько А.М.* Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с. *Пустовар О.В.* Номінативний і комунікативний аспекти парцеляції в сучасній німецькій мові: дис... канд. філол. наук: 10.02.04. – Запоріжжя: ЗНУ, 2006. – 218 с. *Селіванова О.О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля, 2006. – 716 с. *Тестелец Я.Г.* Введение в общий синтаксис. – М.: Рос. гос. гуманит. ун-т, 2001. – 800 с. *УМЕ: Українська мова. Енциклопедія* [В.М. Русанівський, О.О. Тараненко (співголови), М.П. Зяблюк та ін.] – К.: Укр. енцикл. ім. М.П. Бажана, 2000. – 752 с. *ЭБЭС: Языкознание. Большой энциклопедический словарь* / [гл. ред. В.Н. Ярцева]. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2000. – 688 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

Bingham C. Distant music. – L.: Bantam books, 2002. – 575 p. Cook R. Fever. – N.Y.: Signet Publishing, 1983. – 312 p. Dobbs M. First Lady. – L.: Headline Review, 2007. – 468 p. Dreyer E., Dreyer K. Crayons and Pink Giraffes/ Mothers and Daughters ed.by J. Morgan. – N.Y.: A Signet Book, 1999. – P. 145-170. Kellerman F., Kellerman R., Kellerman I. The Luck of the Draw/ Mothers and Daughters ed.by J. Morgan. – N.Y.: A Signet Book, 1999. – P.74-105. Nixon J.L. Try to Survive/ Mothers and Daughters ed.by J. Morgan. – N.Y.: A Signet Book, 1999. – P. 3-26. Stubbs J. Summer secrets. – L.: Pan Books, 1991. – 292 p.

АНТОНЕЦЬ О. В.

ЕКОНОМІЧНИЙ ДИСКУРС ЯК СУМА АПЕЛЯЦІЙ ДО КОНЦЕПТІВ

The article is devoted to the problem of economic discourse creation from the point of view of cognitive linguistics. The economic discourse is considered as a result of human's activity in the course of which on a basis of communicative experience, the knowledge about the world is forming the sum of concepts. This sum of concepts leads to this type of discourse.

Key words: *economic discourse, concept, cognitive-discursive approach.*

Метою даної статті є визначення з одного боку ключових концептів економічного дискурсу, з другого - довести їх діалектичну взаємодію.

Об'єктом дослідження виступає економічний дискурс.

Предметом дослідження виступають лінгвістичні засоби об'єктивації концептів, що утворюють економічний дискурс.

Матеріалом дослідження послуговували економічні статті з провідних французьких журналів «Le Figaro», «Le Nouvel Observateur», «Le Journal de Dimanche», «L'Express». Вибір матеріалу дослідження зумовлений тим, що сьогодні у часи глобалізації та європейської інтеграції економіка стає однією з найважливіших галузей комунікації. Проте французький економічний дискурс залишається маловивченим феноменом.

Мотивом вибору даної теми послуговував той факт, що серед широкого спектру напрямків щодо дослідження економічного дискурсу на матеріалі різних мов (Р. Є. Приходько; А. Ю. Кланцакова) не було застосовано саме когнітивно-дискурсивного підходу, який, на нашу думку, є оптимальним засобом для аналізу процесу творення дискурсу. Саме застосування такого підходу робить дане дослідження *актуальним*.

Сучасна парадигма знань, як зазначає А. М. Приходько, визначається як когнітивно-комунікативна [Приходько 2005, с. 125]. На думку О. С. Кубрякової: «...кожне нове явище вважається адекватно описаним та роз'ясненим у тих випадках, якщо воно розглянуте на перехресті когніції та комунікації» [Кубрякова 1996, с. 75]. У рамках даної парадигми досліджень цікавим є питання щодо відношень між дискурсом та концептом. Про це свідчать праці таких вчених як І. В. Карасика, Є. Ф. Кірова, Г. Г. Слишкіна, А. Н. Приходьмо.

Аналіз процесу творення економічного дискурсу через пошук лінгвістичних засобів об'єктивації концептів та визначення їх змісту, надає можливість побачити за